

Ewa Palamer-Kabacińska
Uniwersytet Warszawski

Czeskie doświadczenia w obszarze pedagogiki przeżyć

Summary

CZECH EXPERIENCE IN THE AREA OF EXPERIENCE EDUCATION

Outdoor and adventure education in Poland is still developing and begins to function outside the community of practitioners. Polish researchers mostly rely on the English-language studies, which are based on the British and American experiences, but they fail to notice that the Czech achievements are comparable to the ones in western countries. Moreover, experiences of Poland's southern neighbours are closer to ours, and thus – the methods used may be more relevant to the Polish conditions. The article describes the development and current state of the outdoor and adventure education as a science in the Czech Republic and presents the achievements of the main centre, 'PŠL', which initiates most activities in this field. The study asks questions about the sources of the Czech experience education, terminology, as well as developed methods and techniques of activities.

Key words: experience, adventure, Czech Republic.

red. Paulina Marchlik

Edukacja przygodą w Polsce jako dziedzina naukowa dopiero się rozwija i zaczyna funkcjonować poza środowiskiem praktyków. Polscy badacze najczęściej sięgają do opracowań anglojęzycznych, które bazują na doświadczeniu Anglików czy Amerykanów. Nie dostrzega się, że nasz południowy sąsiad ma porównywalny dorobek z krajami zachodnimi. Jego doświadczenia są Polsce bliższe, a tym samym – stosowana metoda może być bardziej adekwatna do polskich warunków. Artykuł porusza problematykę rozwoju i aktualnego stanu subdyscypliny nauki, jakim jest pedagogika przeżyć w Czechach oraz prezentuje dorobek głównego czeskiego ośrodka, będącego inicjatorem większości działań w tym obszarze.

W opracowaniu zostały postawione pytania o źródła czeskiej pedagogiki przeżyć, wypracowane metody i techniki działań oraz terminologię naukową.

Tematyka edukacji poprzez przygodę w świecie nauk humanistycznych i społecznych w Polsce zagościła dopiero niedawno. Brakuje fachowej literatury na ten temat, nie ma spójnej koncepcji teoretycznej. Jednakże, kiedy przedstawia się założenia edukacji przygodowej różnym środowiskom, zajmującym się alternatywną edukacją, często słyszy się opinie, że założenia pedagogiki przygody są im znane – co więcej – sami je stosują.

Na zachodzie oraz południu Europy działa, i od połowy XX wieku prężnie się rozwija, pedagogika przygody oraz pedagogika przeżyć, które swój początek wzięły z myśli Kurta Hahna. Nurt ten związany jest z założeniami pedagogicznymi Jana Jakuba Rousseau, Johna Deweya, Ralphi Waldo Emersona i Henry'ego Davida Thoreau; nawiązuje także do woodcraftu i skautingu (Palamer-Kabacińska 2014: 78–110).

W Polsce pedagogika przygody ani pedagogika przeżyć jako całościowa koncepcja teoretyczna nie jest znana – ale metody i formy, którymi oba nurty się posługują są wykorzystywane w praktyce. Rodzi się pytanie – skąd liderzy różnych działań plenerowych czerpią wiedzę na temat tych form pracy? *Outdoor and adventure education* w Polsce jest z pozoru czymś nowym – animatorzy, liderzy grup, pytani o ten nurt, nic o nim nie wiedzą, nie rozumieją co się pod tym pojęciem kryje. Jednakże z badań i analiz działań różnych organizacji, instytucji wynika, że założenia *outdoor and adventure education*, są realizowane w praktyce. Pojawia się zatem następne pytanie: czy ta realizacja odbywa się bez świadomości teoretycznych podstaw? Oraz – do jakich źródeł sięgają praktycy?

Jedną z przyczyn takiej sytuacji może być brak dostępnej literatury w języku polskim, która w sposób kompleksowy przedstawiałaby założenia teoretyczne *outdoor and adventure education* oraz pedagogiki przeżyć, wskazała czym oba nurty się różnią oraz nakreśliła kierunki działań, jakie podejmowane są w różnych krajach.

Do tej pory na polskim rynku wydawniczym pojawiła się jedna pozycja dotycząca pedagogiki przeżyć – jest to tłumaczenie książki autorstwa Wenera Michla (Michl 2011), który opisuje, w jaki sposób rozwijała się i jak obecnie funkcjonuje pedagogika przeżyć w Niemczech. Natomiast niewiele osób wie, że możemy korzystać z czeskich doświadczeń. W Czechach prężnie rozwinął się ten nurt znany pod nazwą *Zažitková pedagogika*. Przybliżenie jego założeń, przedstawienie jego osiągnięć i metod pracy – wydaje się istotne i interesujące, także ze względu na podobną do polskiej przeszłość historyczną Czech.

Niniejszy artykuł porusza kilka kwestii:

- jakie są źródła czeskiej pedagogiki przeżyć?
- jak rozwijała się czeska pedagogika przeżyć, jaki wpływ na rozwój tej dziedziny miała historia kraju?
- jakimi metodami i formami pracy posługuje się obecnie?
- czy organizacje i instytucje opierające się na pedagogice przeżyć, działają w ramach sformalizowanych struktur czy też niezależnie od siebie?
- czy i jakie różnice występują między niemiecką *Erlebnispädagogik* a czeską *Zažitkovou pedagogikou*?

Aby odpowiedzieć na sformułowane tu pytania, zastosowano niereaktywną metodę badania treści dokumentów instytucji i organizacji, realizujących założenia pedagogiki przeżyć w Czechach, a także dokonano analizy literatury czeskiej dotyczącej pedagogiki przeżyć pod względem zmian historycznych, założeń metodycznych i form pracy.

Pedagogika przygody czy pedagogika przeżyć?

W obszarze, który jest tematem niniejszego artykułu istnieją liczne nieścisłości, jeśli chodzi o terminologię. Podstawowy problem dotyczy nazewnictwa samego nurtu. W literaturze przedmiotu pojawiają się określenia *outdoor education*, *adventure education*, *adventure learning* oraz Niemczech – *Erlebnispädagogik*, a w Czechach – *Zažitková pedagogika*. W Polsce też nie ma spójności terminologicznej, co może być wynikiem słabego zakorzenienia w fachowej literaturze naukowej – choć najczęściej używa się określeń „pedagogika przygody” lub „pedagogika przeżyć”. Niektórzy wyraźnie akcentują odrębność wymienionych nurtów, inni używają poszczególnych pojęć wymiennie. Nie jest tu miejsce, aby dokładnie wyjaśniać zawiłości terminologiczne – jednakże ze względu na podjęty temat, należy się skupić na określeniu aparatu pojęciowego działań, jakie można zaobserwować w Czechach (Palamer-Kabacińska 2012: 16–20).

Określenia *Erlebnispädagogik* i *Zažitková pedagogika* tłumaczone są jako „pedagogika przeżyć”, natomiast pojęcia *outdoor education*, *adventure education* najczęściej w przekładach występują jako „pedagogika przygody”. Jak zwraca uwagę Werner Michl – różnica między pedagogiką przygody a pedagogiką przeżyć – jest zasadnicza. Choć obie koncentrują się na tym samym celu – całościowym rozwoju osobowości w wyniku kontaktu z wydarzeniem, które następnie może się przeistoczyć w doświadczenie, przy założeniu, że działanie to odbywa się

w kontakcie z przyrodą oraz w grupie. Jednakże w pedagogice przeżyć bardzo zwraca się uwagę na bezpieczeństwo podejmowanych działań – system niemiecki wypracował liczne procedury czuwające nad prawidłowością przebiegu procesów przygodowych oraz bezpieczeństwem uczestników. Niemieccy pedagodzy podkreślają, że mówienie o „przygodzie” jest nieuzasadnione – gdyż z natury termin ten oznacza nieprzewidywalność – a tym samym trudno przewidzieć skutki wychowawcze podjętych działań (Michl 2011: 14–16).

Co ciekawe, w literaturze czeskiej pojawiają się dwa określenia – jedno z nich to właśnie *Zažitková pedagogika*, natomiast bardzo często można się spotkać z angielskim terminem – *outdoor education*.

Rozważaniami nad terminologią zajmują się środowiska pedagogów. Według Ivo Jiráski obecnie nastąpiła dewaluacja pojęcia „pedagogika przeżyć” – używają go różne instytucje, organizacje, pojawia się w hasłach reklamowych, stało się ono pewnego rodzaju „zaklęciem”, przyciągającym odbiorców i przez to, straciło na właściwym wychowawczym znaczeniu. Jest to powód do namysłu nad aparatem pojęciowym w tej dziedzinie i być może przyjęciem nowych określeń, które odcięłyby się od powierzchownie pojmowanej *Zažitkové pedagogiky* (Jirásek 2014: 11).

Z drugiej strony, Jan Neuman zwraca uwagę na fakt, że aktualnie czeskie środowiska pedagogiczne na powrót odkrywają wartość uczenia związanego z doświadczeniem – tym samym wracając do korzeni – do nauczania Jana Amosa Komeńskiego, który wieki temu wezwał do wszechstronnego kształcenia i edukacji głowy, serca, języka i ręki (Komeński 1874: 9). Aktualnie czeska nauka staje przed koniecznością doprecyzowania terminologicznego – przy czym, jak podkreśla Neuman – dyskusja ta toczy się już kilkanaście lat (od 2000 r.). Jednakże, jeśli czeska pedagogika przeżyć chce znaleźć sobie należne miejsce wśród nauk pedagogicznych – wyjaśnienie tych terminologicznych zawiłości jest konieczne (Neuman 2014: 20).

Tłumaczenie czeskich zawiłości językowych na polski, jest o tyle trudne, że w języku czeskim występują trzy podobne określenia dotyczące przeżycia i doświadczenia – *prožitek*, *zkušenost*, *zažitek*. *Prožitek* najczęściej jest utożsamiany z przeżyciem autentycznym (*authentic experience*) – czyli emocjonalnym postrzeganiem obecnej sytuacji, często w dramatycznym momencie życia. *Zkušenost* określane jest jako to, co było przeżyte i zachowało się w pamięci jednostki – można to utożsamić z pojęciem „doświadczenia”. Doświadczenie jest elementem aktywnym i stanowi istotę nauki, dlatego można mówić o uczeniu przez doświadczenie (Neuman 2014: 21). Natomiast słownikowe tłumaczenie słowa *zažitek* na polski oznacza „przeżycie” (*Kieszonkowy słownik czesko-polski* 2008: 328), ale w czeskiej definicji akademickiej *zážitkové pedagogiky* (Jirášek 2004: 6) definiuje

się odrębnie obok terminu *prožitok*, jeszcze termin *zážitek*, które wydaje się zastępować podstawową psychologiczną definicję terminu *zkušenost* – czyli doświadczenie. Niestety nie wynika z tego, jakie są granice zakresów pojęć *zážitek* i *zkušenost* (Neuman 2014: 21). A zatem – *zážitek* z jednej strony rozumiany jest jako doświadczenie, a z drugiej jako przeżycie. Stąd wynika problem – jak tłumaczyć *Zažitkovou pedagogiku* – jako pedagogikę przeżyć czy jako pedagogikę doświadczeń? Jednak w źródłach literaturowych czeska pedagogika nawiązuje do niemieckiej *Erlebnispädagogik* – co przemawiałoby za tłumaczeniem tej gałęzi pedagogiki jako „pedagogiki przeżyć”.

W kontekście dywagacji dotyczących zakresów pojęć, warto przytoczyć uwagę autora dotyczącą hasła *prožitok* zamieszczonego w słowniku psychologicznym Pavla Hartla i Heleny Hartlovej. Otóż Neuman podkreśla, że w definicji tej „wychowanie przez przeżywanie”, utożsamiane jest z „wychowaniem przez przygodę”, która w tym kontekście, raczej łączy się, z wymagającymi programami i działaniami o pewnym stopniu ryzyka, włączając w to refleksje nad społecznymi interakcjami i obserwację środowiska. Co ciekawe, autorzy słownika uważają, że takie „wychowanie przez przeżywanie” wprowadził i nadal się nim posługuje skauting, czyli to wychowanie, nie jest nowością tylko ostatnich lat (Neuman 2014: 25). Uwaga ta, jest o tyle istotna, że podobną sytuację można zaobserwować w polskiej rzeczywistości – wiele osób utożsamia pedagogikę przygody z ruchem harcerskim, mimo iż w rzeczywistości występują między założeniami harcerskiej metody wychowawczej a pedagogiką przeżyć istotne różnice (Palamer-Kabacińska 2014: 102–110).

Pomijając dywagacje natury językowej i pewne niuanse, wynikające z różnego akcentu kładzionego na poszczególne elementy systemu, można uznać, że wszystkie wyżej wymienione nurty (*Outdoor education*, *adventure education*, *Erlebnispädagogik*, *Zažitková pedagogika*) funkcjonują w ramach dziedziny określanej jako *experiential education*. Formalne ramy tej dziedziny, uwidocznione są w działaniach i na stronie stowarzyszenia Association of Experiential Education (AEE). Określają one, jakie przedsięwzięcia są zgodne z założeniami tego nurtu. W skrócie, za Neumanem, można określić, że *experiential education* różni się od tradycyjnej edukacji tym, że nauczyciel angażuje najpierw uczniów do podjęcia wyzwania (w działaniu), a następnie przeprowadza wspólnie z nimi refleksję nad tymi działaniami – czyli ocenę emocji i przeżyć. Na podstawie własnych przeżyć i doświadczenia uczniów, tworzą się nowe umiejętności, postawy i sposoby myślenia (Neuman 2014: 23).

Ivo Jirásek, podobnie jak Neuman, analizuje terminologiczną stronę pedagogiki przeżyć. Wskazuje na istotną ewolucję, jaką przeszła ta dziedzina

w Czechach. W latach 70. XX wieku, kiedy na Zachodzie zwieńczeniem dyskusji o uczeniu przez doświadczenie – było powstanie wspomnianego wcześniej AEE, w Czechosłowacji można było zaobserwować pojawienie się zainteresowania takimi działaniami, jak: *turistika, sport v přírodě, pobyt v přírodě, pohybové rekreace* – czyli turystyki i sportu na łonie natury, przebywania na łonie natury, rekreacji ruchowej. Następnie działania te, ewoluowały w kierunku tworzenia *tábornických škol* – szkół obozowych, wyjazdowych, aż do *pobyt a výchova v přírodě* – wychowania w przyrodzie; *výchovné prvky rekreace* – wychowawczych elementów rekreacji; *moderní formy výchovy v přírodě* – nowoczesnych form wychowania w przyrodzie; *prázdninová pedagogika* – wakacyjnej pedagogiki (Jirásek 2014: 13). Wskazuje to na to, że czeska pedagogika nie czerpała *stricte* z doświadczeń zachodnich, ale stopniowo wypracowywała własny system i metody.

Neuman podaje, że pierwszym, który kompleksowo w literaturze czeskiej opisał „pedagogikę przeżyć” był Mojmir Vážanský, który w 1992 r. wydał książkę *Volný čas a pedagogika zážitku*. Autor nawiązuje do źródeł niemieckich i w dziesięciu punktach określa zasady środków pedagogiki przeżyć. Nacisk kładzie się na bezpośrednie doświadczenie, związek podjętych działań z rzeczywistością, potrzebę oceny działań i zdobytych doświadczeń, wpływ dynamiki grupy, znaczenie doświadczeń granicznych, umiejętność odróżniania przeżyć od ekstremalnych przygód (Neuman 2014: 23).

Istotne jest również to, aby nie kończyć pracy z grupą bezpośrednio po odbytych działaniach. Na trwałość osiągniętych celów wychowawczych wpływa także to, czy praca z grupą będzie nadal kontynuowana – mimo zakończenia kursu, szkolenia czy warsztatów. Pedagogika przeżyć może być również jednym ze sposobów uczenia rozwiązywania problemów – i również w tym tkwi jej edukacyjna wartość (Neuman 2014: 24).

Z kolei Jirásek podkreśla istotę analizy i refleksji nad doświadczeniem, które powinny stać się podstawą do budowania nowych doświadczeń i przeniesienia ich do dalszego życia (Jirásek 2004: 6–16). Dla tego autora także istotne jest zapewnienie kontaktu z przyrodą – nieskażoną, dziką – podkreśla, że ten element leży we wszystkich koncepcjach *experiential education*, a dziś obserwuje się odchodzenie od niego – czego na pewno nie można akceptować. Niestety Czechy nie dysponują takimi „dzikimi ostępami natury” jak np. Ameryka. Stąd też konieczność kompensowania tego elementu innymi – w ten sposób powstał charakterystyczny element czeskiej pedagogiki przeżyć, jakim jest gra. Inspiracją do jej powstania, było nie tylko wykorzystanie sportu i aktywności fizycznej, ale włączenie do działań również gier psychologicznych, dyskusji, programów kulturalnych. Metoda ta zyskała uznanie w nurtach zagranicznych i dziś stosowana jest

przez wiele organizacji. W ten sposób powstała charakterystyczna dla czeskiej pedagogiki przeżyć *metoda dramaturgie* – metoda dramaturgiczna, która jest uznawanym elementem światowego *experiential education* (Jirásek 2014: 13–15).

Neuman odwołuje się także do *experiential learning*, którego podstawą jest Cykl Kolba¹ – zwraca on jednak uwagę na to, że ten element nie jest unikatowy w koncepcji pedagogiki przeżyć, gdyż stanowi składową wielu innych metod pedagogicznych i wychowawczych (Neuman 2004: 25). Ten sam autor postuluje, że warto pochylić się nad różnorodnością czeskiej pedagogiki przeżyć i wypracować odmienne nazewnictwo dla poszczególnych nurtów. Należałoby również podjąć się charakteryzowania czeskiej pedagogiki przeżyć w odniesieniu do doświadczeń zagranicznych – aby zrozumieć powody rodzimej odmienności (Neuman 2014: 27).

Natomiast Jirásek postuluje zmianę nazwy i porzucenie słowa „przeżycie” na rzecz akcentowania sensu podejmowanych działań: „Powinniśmy razem bić na alarm i głośno wołać: istotą naszej dziedziny nie jest kręcenie karuzelą przygód, celem jest poczucie sensu, znaczenie i cel przyjemnie, a jednocześnie efektywnie spędzanego czasu! Stoimy na progu czasu, który musi odzwierciedlać idee duchowości, sens naszych działań. Musimy nauczyć się szanować świat wzniosłych ideałów i głębokich idei, świat wertykalny, świat ludzkiego ducha” (Jirásek 2014: 17; tu i dalej tłum. własne – E.P.K.). Autor skłania się ku koncepcji określania tego typu działań, jako edukację holistyczną lub wychowanie całościowe. Oto co sam mówi, na ten temat:

Do tych działań, może należeć po części wychowanie na łonie przyrody (ale nie tylko), rozrywka (ale tylko sama w sobie), przygoda i wyzwanie (ale także w oparciu o inne środki programowe). To ma bardzo ścisły związek z rekreacją (...) i niektórzy także chcieliby łączyć ją z terapią (lub leczeniem). Tutaj jednak bardzo bym ostrzegał: podejście terapeutyczne wymaga różnych umiejętności, kompetencji i innego przeszkolenia niż odbywają instruktorzy rekreacji. Uważam, że należy tu podkreślić: kontekst terapeutyczny nie należy do nas, tym się zajmuje inna profesjonalna grupa ekspertów – psychologów i psychoterapeutów (tamże: 18).

Opisany tutaj dyskurs, to jedynie wycinek szerszej dyskusji nad rozumieniem i miejscem pedagogiki przeżyć w świecie nauki. Ale już ten krótki fragment obrazuje, jak istotna jest to dziedzina dla pedagogiki i jak długoletnie ma tradycje.

¹ Cykl Kolba – kołowy model uczenia się stworzony przez Davida A. Kolba zakładający, że pierwszym krokiem do zdobywania wiedzy i umiejętności jest doświadczenie, będące następnie poddawane refleksji – w wyniku czego dochodzi do budowania wiedzy teoretycznej, która w kolejnym etapie jest weryfikowana w praktyce – co daje początek nowemu doświadczeniu.

Ośrodki rozwoju pedagogiki przygody

Jednym z najbardziej znanych ośrodków pedagogiki przeżyć w Czechach jest Prázdňinová škola Lipnice (PŠL) – pozarządowa organizacja (stowarzyszenie) zrzeszające obecnie około stu osób, przede wszystkim z Czech, ale także ze Słowacji i innych krajów. Głównym jej założeniem jest działanie na rzecz wszechstronnego rozwoju człowieka, w oparciu o pedagogikę przeżyć. Cel ten jest realizowany poprzez organizację kilkudniowych kursów, które wykorzystują jako podstawowe metody gry, a także ruch, warsztaty twórcze, happeningi, dyskusje oraz refleksje nad podjętymi działaniami (zob. strona organizacji PŠL).

Prázdňinová škola Lipnice powstała w 1977 r. jako organizacja mająca przybliżyć ludziom życie na łonie przyrody, w zgodzie z naturą. Początkowo wzorowano się na rzemiosłach, organizowano różne kursy (również przygotowujące rodziców na narodziny dziecka), a z czasem – wraz z ze wzrostem popularności projektów ESF (European Social Fund) – rozwinęła się w PŠL działalność edukacyjna. Jak podkreślają członkowie PŠL – organizacja ta od początku starała się być apolityczna, w tamtych czasach zajmowali się ekologią i przyrodą (Švancar 2014: 11). Opracowali metodę, którą określali mianem *intenzivní rekreační režim* – a który można tłumaczyć jako „intensywny sposób rekreacji” (tłum. własne – przyp. E.P.K.). Celem było wychowanie aktywnej, współpracującej jednostki, chcącej zmieniać swoje otoczenie – aktywnej społeczności. Od początku w ramach szkoły powstawało wiele nowatorskich programów warsztatów – głównie twórczych, z czego najważniejszym chyba było wykorzystanie w działaniach wspomnianej już metody dramaturgicznej. Organizowano wiele kursów skierowanych do różnych grup odbiorców – uczniów, nauczycieli, ale także studentów. Szkoła przygotowuje również szkolenia metodyczne dla przyszłych instruktorów i współpracuje z uczelniami wyższymi. Na przełomie lat 90. XX wieku zmiany ustrojowe dotknęły również PŠL – z organizacji finansowanej przez państwo musiała się stać organizacją samorządną, samodzielnie zabiegać o fundusze, dostosować się do wymagań prawnych, zmagać się z konkurencją. Z jednej strony, wymagało to wysiłku i stwarzało wiele trudnych sytuacji, a z drugiej, otworzyły się nowe możliwości działania i nawiązywania współpracy z innymi podmiotami (strona organizacji PŠL).

Od 1991 roku PŠL jest członkiem międzynarodowej organizacji Outward Bound International, jednej z największych na świecie, zajmującej się propagowaniem idei *outdoor and adventure education*, a która stawia swoim członkom bardzo wysokie wymagania dotyczące bezpieczeństwa organizowanych przedsięwzięć (strona organizacji Outward Bound International).

W 1992 roku PŠL powołało filię w ramach Outward Bound – Česká cesta, której zadaniem jest szerzenie metody wypracowanej w Lipnicach oraz organizowanie komercyjnych kursów, z których dochody mają wesprzeć funkcjonowanie szkoły (strona organizacji PŠL).

W latach 2005–2007 PŠL realizowała jeden ze swoich najważniejszych projektów – „Klíč” (czes. klucz) finansowany ze środków EFS, a który zakładał współpracę między organizacją a szkołami w Czechach. Aktualnie organizacja ta, korzysta również z funduszy europejskich, które wspierają kursy dla uczniów i nauczycieli w oparciu o pedagogikę przeżyć.

Z jednej strony, PŠL oferuje kursy szkoleniowe dla nauczycieli dostosowane do programu szkół – głównie bazujące na pracy metodą projektów, a z drugiej – proponuje udział w kilkudniowych wyjazdach klasom szkolnym, do wspólorganizacji których zapraszany jest nauczyciel – jako ten, który zna swoich podopiecznych i ich wzajemne relacje. Organizatorzy zachęcają nauczyciela do udziału w przygotowaniu kursu, aktywnego uczestnictwa w nim, jak również udziału w podsumowaniu. Jednak, jak podkreślają szkoleniowcy PŠL, nie wszyscy nauczyciele chcą przyjmować na siebie takie role – część z nich woli się wycofać i odpocząć od klasy. Z doświadczeń szkoleniowych wynika, że lepsze efekty przynoszą działania kilkudniowe – niż np. dwugodzinne spotkanie. Podczas takiego dłuższego spotkania można zaobserwować dynamikę grupy, rozwój relacji i konfliktów (Švancar 2014: 10).

W działaniach łączących pedagogikę przeżyć z działaniami szkoły – PŠL jest liderem. Stara się wprowadzić tę dziedzinę do szkolnych klas – poprzez szkolenia, a także podręczniki skierowane do nauczycieli. Przykładem tego może być publikacja książki *Škola zážitkem. Zážitková pedagogika při výuce klíčových kompetencí a hodnocení žáků* (pedagogika przeżyć przy nauczaniu kluczowych kompetencji i ocenianiu uczniów) (Škola zážitkem 2010).

Idee pedagogiki przeżyć propagowane są nie tylko przez PŠL i nie jest on jedynym ośrodkiem działającym w Czechach. Takich organizacji jest więcej. To dla nich, w Czechach i Słowacji, powstało stowarzyszenie parasolowe, którego zadaniem jest zrzeszanie i wspieranie organizacji zajmujących się pedagogiką przeżyć (*Profesní sdružení pro zážitkové vzdělávání* (PSZV) – Czech and Slovak Association for Experiential Learning). Stowarzyszenie to, z jednej strony, wspiera organizacje, a z drugiej, dba o jakość oferowanych usług, standaryzuje je i certyfikuje. Obecnie w PSZV jest zrzeszonych siedem pełnoprawnych organizacji oraz trzech członków honorowych – w tym Uniwersytet Karola w Pradze oraz Uniwersytet w Ołomuńcu, co podkreśla naukową współpracę w tej dziedzinie. Organizacja ta ma opracowane zasady bezpieczeństwa organizowania określonych aktywności, któ-

rych członkowie muszą przestrzegać. Do grupy tej należą głównie organizacje komercyjne, które czerpią zyski z organizowanych dla firm imprez (strona organizacji PSZV).

Wspomniana wcześniej *Česká cesta* jest organizacją wywodzącą się z PŠL i działającą w ramach struktur światowego Outward Bound. Nastawiona na działania komercyjne, skierowane głównie do firm i korporacji – oferuje szkolenia teambuildingowe, eventy, konferencje, kursy leaderskie, treningi kształtowania umiejętności miękkich. Już od samego początku działalności organizacja ta, stara się wypracować własną metodę pracy, która bazuje na metodzie PŠL oraz metodzie Outward Bound International. W pięć lat po jej założeniu powstała koncepcja metody *outdoor assessment a development center*, a w 2005 r. organizacja ta przyjęła podział na kursy określonego typu: *teambuilding* (budowanie i rozwój zespołów), szkolenia i rozwój umiejętności menedżerskich, *teamspirit* (działanie, motywacja, rozrywka) (strona organizacji *Česká cesta*).

Kolejna z organizacji – Project Outdoor – zajmuje się określonym typem działań w ramach pedagogiki przeżyć – budowaniem i edukacją na parkach linowych. Jest to jeden z działów nurtu – silnie rozwiniętych na Zachodzie, będących jednym z podstawowych aktywności w ramach *outdoor and adventure education*. Organizacja ta specjalizuje się tylko i wyłącznie w budowie parków linowych, parków przygody (strona organizacji Project Outdoor).

Pozostałe organizacje mają podobny profil – oferują różnego rodzaju szkolenia dla klientów firmowych i organizują imprezy o charakterze przygodowym.

Założenia czeskiej pedagogiki przeżyć

Mimo dużej różnorodności źródeł i działań podejmowanych w Czechach, można mówić o wypracowanej, w miarę jednolitej, czeskiej metodzie pedagogiki przeżyć.

Według Lukáša Šilca, dyrektora PŠL, pedagogika przeżyć opiera się na trzech filarach: pierwszy z nich, to ustalenie celów i rozpisanie programu, który te założenia może realizować. Drugim elementem jest sama realizacja wydarzenia – odpowiednio przygotowana, w bezpiecznych warunkach, przy aktywnym udziale wszystkich uczestników. Podkreśla się tu istotę samodzielnego poszukiwania rozwiązania, stawiania grupy wobec sytuacji problemowych. Dzieje się to głównie przy pomocy aktywności fizycznej. Każdy uczestnik rozwiązując dany problem, musi wyjść ze strefy komfortu, przeżyć pewne sytuacje, które staną się potem

podstawą do trwałych doświadczeń mogących zmienić jego dotychczasowe zachowania. Wreszcie trzecim elementem metody jest refleksja nad wykonanym zadaniem i udzielenie odpowiedzi czy spełniło ono oczekiwania uczestników oraz jak wpłynęło na ich doświadczenie (Švancar 2014: 10).

Czeska pedagogika przeżyć, kieruje się trzema podstawowymi zasadami:

- opiera się na emocjach, ponieważ one sprawiają, że lepiej się pamięta przeżycia i doświadczenia;
- najlepsze rezultaty osiąga się stwarzając uczestnikom okazję do przeżyć, będących podstawą nowych doświadczeń (np. jak mogą razem pracować w grupie, jeśli wcześniej tego nie robili);
- doświadczenie nie powinno być celem samym w sobie, lecz środkiem do nauczania się czegoś nowego (Škola zážitkem 2010: 13).

Według metody wypracowanej w PŠL – człowiek najwięcej i najtrwalej uczy się poprzez osobiste doświadczenia. Każdemu doświadczeniu towarzyszą emocje, a jeśli zostaną one poddane namysłowi, refleksji i ocenie, wtedy powstaną nowe doświadczenia. Zdobywanie nowej wiedzy, umiejętności czy kształtowanie postaw, może się odbywać się właśnie przy pomocy stawiania jednostki w sytuacji doświadczenia. Można to zrobić za pomocą gier, sytuacji modelowych czy realnych wyzwań. To właśnie jest podstawą pedagogiki przeżyć. Warunkiem przygotowania właściwego programu dostosowanego do grupy jest analiza potrzeb odbiorców, z której wynikają cele pracy. Cele te powinny być sformułowane w obszarze wiedzy, umiejętności lub postaw. Do tych celów należy dobrać odpowiedni program aktywności, pamiętając przy tym, że owe aktywności (gry, sytuacje modelowe, czy realne wyzwania) są jedynie środkiem do celu – a nie celem samym w sobie. Zawsze na koniec należy przeprowadzić namysł, refleksję nad celem – czy i w jaki sposób, został on zrealizowany (film metodyczny PŠL).

Pierwszym typem działań, będących realizacją celu, są gry. Każdą należy dobrać właściwie do określonego celu działania i w razie potrzeby zmodyfikować do potrzeb danej grupy. Drugi typ działań to „modelowe sytuacje” – czyli przeniesienie pewnych wzorców na potrzeby działań w grupie – np. sposób głosowania w sejmie, sposób działania urzędu, itp. Natomiast trzeci typ działań – realne wyzwania – to stawianie uczestników przed konkretnymi zadaniami do wykonania – np. pomalowanie i udekorowanie klasy – przy czym celem nie jest tu owa zmiana wystroju pomieszczenia, ale sposób w jaki grupa podzieli między siebie zadania, jak będą podejmowane decyzje i rozwiązywane konflikty (Škola zážitkem 2010: 60).

Każde działanie musi być zakończone refleksją, która jest bardzo istotnym elementem czeskiej pedagogiki przeżyć. Zazwyczaj refleksja ta ma formę mo-

derowanej przez prowadzącego zajęcia dyskusji, która koncentruje się na tym, czego nowego nauczyli się uczestnicy, jakich kompetencji dotyczyło działanie, w jaki sposób poradzili sobie z rozwiązaniem postawionego problemu. Bardzo ważne jest wrócenie do emocji, które podczas zadania się pojawiły – przy czym należy pamiętać, aby pytania stawiane grupie miały charakter otwarty, tak aby można na nie udzielić różnych odpowiedzi (Škola zážitkem 2010: 78).

Środki, jakie są wykorzystywane podczas szkoleń, kursów czy warsztatów pedagogiki przeżyć, które wypełniają treścią owe trzy typy wymienione wcześniej – są bardzo różnorodne i obejmują wielorakie dziedziny. Do typowych należy oczywiście wykorzystanie parków linowych (zarówno wysokich, jak i niskich) (strona organizacji Project Outdoor), organizacja ekspedycji (wypraw), wędrówki, gry (strategiczne, dyskusyjne, nocne, krótkie aktywizujące grupę i in.), ale także taniec, śpiew, teatr, rzemiosło, nawet budowanie z klocków Lego (strona Inspiromat PŠL).

Pedagogika przeżyć w ośrodkach naukowych

W Czechach głównym ośrodkiem działań w obszarze pedagogiki przeżyć jest wcześniej opisywana Prázdňinová Škola Lipnice. Od strony akademickiej rozwojem tej dziedziny zajmują się głównie wydziały wychowania fizycznego i rekreacji różnych uniwersytetów czeskich. Jednym z nich jest Uniwersytet im. Palackého w Ołomuńcu (Univerzita Palackého v Olomouci) – jednakże nie proponuje on studiów z zakresu pedagogiki przeżyć, a uwzględnia ją w swoich programach, kursach przedmiotów. Tematyką tą zajmuje się Wydział Kultury Fizycznej, a w szczególności Katedra Rekreacji, w ramach której przygotowywane są takie kursy jak: turystyka wodna, rafting, projekt ekspedycyjny, gry terenowe (*kurz her v přírodě*), turystyka górská (Wydział Kultury Fizycznej Uniwersytetu w Ołomuńcu).

Na praskim Uniwersytecie Karola temat ten został podjęty przez Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu, a w szczególności przez jednostkę o nazwie *Katedra sportů v přírodě* (dotyczy sportów plenerowych, związanych z przyrodą, w środowisku naturalnym). Przez jednostkę tę prowadzone są przedmioty związane z *experiential education*, np.: *Outdoor education – theory and teaching outdoor activities* czy *Turistika a aktivity v přírodě* (turystyka i aktywności plenerowe). Wydział ten jest także organizatorem dużej konferencji, która odbywa się od 2004 r. co dwa lata: International Mountain and Outdoor Sports Conference (strona konferencji IMOSC).

Czeska pedagogika przeżyć jest przedmiotem badań naukowych i analiz. Powstają na jej temat prace doktorskie. Do istotnych opracowań należy zaliczyć pracę doktorską Radka Hanuša *Vývoj českého konceptu zážitkové pedagogiky a jeho postavení v rámci pedagogických věd*, w której autor sytuuje pedagogikę przeżyć na granicy nauk pedagogicznych, czyli na tej samej płaszczyźnie, na której jest pedagogika społeczna, edukacja teatralna, edukacja ekologiczna i edukacja przyrodnicza (za: Neuman 2014: 25).

Środowisko akademickie wydaje się jednakże być nieusatysfakcjonowane poziomem rozwoju pedagogiki przeżyć jako nauki akademickiej. Za pozytywne zjawisko uznaje się, że na uczelniach uczy się o pedagogice przeżyć i jest ona przedmiotem prac dyplomowych. Jednak prace te, w większości nie są publikowane, a poziom recenzji i samych prac, pozostawia wiele do życzenia – brakuje dobrego poziomu rozeznania w literaturze; niewielu autorów badało podstawową literaturę, badania najczęściej polegają na powielaniu ogólnie dostępnych informacji, a nie na analizie źródeł (Neuman 2014: 26).

To, czego brakuje czeskiej pedagogice przeżyć, to wspólnej ze Słowacją bazy literatury dotyczącej tego nurtu (Neuman 2014: 27).

Wnioski

Jak pokazuje historia, czeski nurt nie jest jedynie kopią niemieckiego czy anglosaskiego systemu w obszarze edukacji przygodowej. Obecna forma kształtowała się pod wpływem rodzimych doświadczeń oraz czerpała ze źródeł zagranicznych.

Czeska pedagogika przeżyć ma bardzo bogaty dorobek – i mimo problemów, z jakimi się boryka – stanowi bardzo wartościową koncepcję pedagogiczną, z dobrze ugruntowaną wiedzą teoretyczną, opracowaną metodyką działań – i odpowiednimi narzędziami do pracy. Warto korzystać z tego dorobku na naszym rodzimym polskim obszarze. Warto zaakcentować również to, że wypracowała model współpracy ze szkołami – który mógłby stać się wzorem do prób opracowania takiego modelu w Polsce, a co stworzyłoby szanse na wejście do szkół z propozycjami edukacji z obszaru *experiential education*.

Bibliografia

- Jirásek I. 2004. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*, „Gymnasion”, nr 1, s. 6–16.
- Jirásek I. 2014a. *Inzerát na název*, „Gymnasion”, nr 14, s. 11–19.
- Kieszonkowy słownik czesko-polski. 2008. Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Komenský J.A. 1874. *Didaktika analytická*, Fr. A. Urbánek, Praha.
- Michl W. 2011. *Pedagogika przeżyć*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Neuman J. 2014. *Koncept „zážitkové pedagogiky” – přínosy i kritické pohledy*, „Gymnasion”, nr 14, s. 20–28.
- Palamer-Kabacińska E. 2012. *Miejsce pedagogiki przygody w naukach pedagogicznych*, [w:] *Edukacja przygodą. Outdoor i adventure education w Polsce: teoria, przykłady, konteksty*, red. E. Palamer-Kabacińska, A. Leśny, Wydawnictwo Fundacja Pracownia Nauki i Przygody, Warszawa.
- Palamer-Kabacińska E. 2014. *Edukacja przygodą a harcerstwo – (nie) znane i (czy) zapomniane?*, [w:] *Przygoda w edukacji i edukacja w przygodzie*, red. A. Bąk, A. Leśny, E. Palamer-Kabacińska, Wydawnictwo Fundacja Pracownia Nauki i Przygody, Warszawa.
- Škola zážitkem. *Zážitková pedagogika při výuce klíčových kompetencí a hodnocení žáků*. 2010. Prázdninová škola Lipnice, <http://pslold.psl.cz/projekt-klicovy-rok/tymoveprojekty/zazped.php> (otwarty 11.05.2015).
- Švancar R. 2014. *Lidi z neziskovky, kteří věří na silné zážitky*, „Učitelské noviny”, nr 14, s. 10–11.

Žródła internetowe

- Film metodyczny PŠL: *Metoda zážitkové pedagogiky*, dostępny na: <http://pslold.psl.cz/projekt-klicovy-rok/tymoveprojekty/metfilmy.php> (otwarty 20.12.2015).
- Strona domowa organizacji Association of Experiential Education, dostępny na: <http://www.aee.org> (otwarty 10.05.2015).
- Strona domowa organizacji Česká cesta, dostępny na: <http://www.ceskacesta.cz> (otwarty 12.11.2014).
- Strona domowa organizacji Outward Bound, dostępny na: <http://www.outwardbound.org> (otwarty 22.12.2014).
- Strona domowa organizacji Profesní sdružení pro zážitkové vzdělávání, dostępny na: <http://www.pszv.cz/cs/Cile-a-poslani.aspx> (otwarty 10.05.2015).
- Strona domowa organizacji Project Outdoor, dostępny na: <http://www.projectoutdoor.cz> (otwarty 10.05.2015).
- Strona domowa organizacji: Prázdninová škola Lipnice (PŠL), dostępny na: <http://www.psl.cz/o-nas> (otwarty 22.12.2014).
- Strona domowa Wydziału Kultury Fizycznej Uniwersytetu w Ołomuńcu, dostępny na: <http://ftk.upol.cz/menu/struktura-ftk/katedry-a-instituty/katedra-rekreologie/kurzy> (otwarty 20.05.2015).
- Strona domowa Wydziału Wychowania Fizycznego i Sportu Uniwersytetu Karola, dostępny na: <http://www.ftvs.cuni.cz> (otwarty 20.05.2015).
- Strona Inspiromat PŠL, dostępny na: <http://pslold.psl.cz> (otwarty 11.05.2015).
- Strona konferencji International Mountain and Outdoor Sports Conference, dostępny na: <http://www.imosc.org> (otwarty 20.05.2015).